

KS. KRZYSZTOF MIKOŁAJCZUK

CELEBRACJA SAKRAMENTÓW
WTAJEMNICZENIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO
W KATOLICKICH KOŚCIOŁACH WSCHODNICH
(REFLEKSJE NA TLE NORM KOŚCIOŁA ŁACIŃSKIEGO)

WSTĘP

Według *Katechizmu Kościoła Katolickiego* „wtajemniczenie chrześcijańskie dokonuje się przez trzy sakramenty: chrzest, który jest początkiem nowego życia; bierzmowanie, które jest jego umocnieniem, i Eucharystię, która karmi ucznia Ciałem i Krwią Chrystusa, by przekształcić go w Niego”¹.

A zatem wyłącznie człowiek, który przyjął chrzest, jest zdolny do przyjęcia pozostałych sakramentów Kościoła. Kolejny sakrament inicjacji chrześcijańskiej (bierzmowanie – chryzmacja) udoskonala łaskę chrztu, by lepiej nas zakorzenić w synostwie Bożym, by wszczepić w Chrystusa, umocnić naszą więź z Kościołem, a następnie włączyć nas do jego misji i pomóc w świadczeniu o wierze chrześcijańskiej słowem, któremu towarzyszyć będą konkretne czyny². W tradycji wschodniej „sakramentu bierzmowania udziela się bezpośrednio po chrzcie, a po nim następuje uczestnictwo w Eucharystii. Ta tradycja uwypukla jedność trzech sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego”³.

Ks. dr KRZYSZTOF MIKOŁAJCZUK – adiunkt Katedry Prawa Katolickich Kościołów Wschodnich, Instytut Prawa Kanonicznego, WPPKiA KUL; adres do korespondencji: al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: monkey@lu.onet.pl

¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, 1275 (dalej cyt. KKK).

² Por. KKK 1316.

³ KKK 1318.

Następnie Eucharystia dopełnia inicjację chrześcijańską, a ci którzy przez sakrament chrztu i bierzmowania (chryzmacji) zostali wyniesieni do godności królewskiego kapłaństwa i upodobnili się do Chrystusa, za pośrednictwem Boskiej Eucharystii uczestniczą razem ze wspólnotą w ofierze Pana⁴.

CHRZEST

Katechizm Kościoła Katolickiego podaje, że chrzest jest fundamentem całego życia chrześcijańskiego, bramą życia w Duchu Świętym i bramą otwierającą dostęp do innych sakramentów⁵. Prawodawca kodeksowy w swych normach idzie nieco dalej twierdząc, że poprzez sakrament chrztu zostajemy wyzwoleni od grzechu i odrodzeni jako synowie Boży, stajemy się członkami Chrystusa oraz zostajemy wszczępieni w Kościół, stając się jednocześnie uczestnikami jego misji⁶. Chrzest więc prowadzi do: uwolnienia od grzechu, zrodzenia do nowego życia, odrodzenia jako dzieci Boże, upodobnienia się do Chrystusa, włączenia do wspólnoty Kościoła, nabycia praw i obowiązków w Kościele, nabycia prawa do przyjmowania sakramentów, karmienia się słowem Bożym i korzystania z innych duchowych pomocy Kościoła⁷.

Materią sakramentu chrztu jest obmycie wodą naturalną. Woda nie musi być poświęcona. Nierzadko poświęcenie wody odbywa się w innym przewidzianym czasie⁸. Obmycie może mieć formę: polania wodą, zanurzenia w wodzie, pokropienia (obecnie forma ta nie jest dopuszczalna)⁹.

---

⁴ Por. KKK 1322.

⁵ Por. KKK, 1213. Sobór Trydencki, sesja VII kan. 4 stwierdza, że nie można otrzymać usprawiedliwienia bez sakramentów lub bez ich pragnienia: „Jeżeli ktoś twierdzi, że Sakramenty Nowego Prawa (Przymierza) nie są konieczne do zbawienia, ale że są niepotrzebne (zbyteczne), i że bez nich albo bez ich pragnienia przez samą wiarę otrzymują ludzie od Boga łaskę usprawiedliwienia, chociaż nie wszystkie są konieczne każdemu człowiekowi niech będzie wyłączony”. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Basel 1973, s. 684.

⁶ Por. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 82 (1990), (dalej cyt. KKKW); KKKW, kan. 675 § 1; *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75 (1983) Pars II, (dalej cyt. KPK/83); KPK/83, kan. 204 § 1.

⁷ Por. KKK 1269; KKKW, kan. 675, § 2; KPK/83, kan. 208-223; P. P i n t o, *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Citta dell Vaticano 2001, s. 561-562.

⁸ *Katechizm Kościoła Katolickiego* powyższą kwestie przedstawia następująco: „Woda chrzcielna zostaje poświęcona przez modlitwę epikletyczną (albo podczas obrzędów chrztu, albo w czasie Wigilii Paschalnej). Kościół prosi Boga, by przez swojego Syna i mocą Ducha Świętego zstąpił na tę wodę, aby ci, którzy zostaną w niej ochrzczeni, «narodzili się z wody i z Ducha» (J 3, 5)”. KKK 1238.

⁹ W obrządkach wschodnich pod tym względem istnieje dość duża różnorodność, lecz

Formą sakramentu chrztu jest formuła trynitarna, to znaczy chrzest udzielany jest w „Imię Ojca, i Syna, i Ducha Świętego”. W tradycji bizantyjskiej formuła chrztu nie jest ogłaszana jak w Kościele łacińskim. Nie wspomina szafarza, który celebruje sakrament („ja ciebie chrzczę”), ale jest podniosłą deklaracją potęgi (mocy) Najświętszej Trójcy, wypowiedzianą przez szafarza. W tym samym czasie w podniosły sposób ogłasza się imię ochrzczonego: „Sługa Boży, N. jest (został) ochrzczony w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego”.

W sprawowaniu chrztu prawodawca nakazuje zachowanie przepisanych prawem liturgicznym obrzędów, zawartych w odpowiednich księgach. W wypadku konieczności wystarczy wykonać tylko to, co należy do ważności sakramentu, to jest obmycie wodą wraz z wypowiedzeniem formuły sakramentalnej (trynitarnej). Zasadą jest udzielanie sakramentu według ceremonii liturgicznej tego Kościoła *sui iuris*, do którego, zgodnie z prawem będzie włączony przyjmujący chrzest¹⁰. Kryteria ustalenia Kościoła *sui iuris* podaje

---

wszyscy uznają, że chrzest przez polanie jest ważny. Kościoły wschodnie już od najdawniejszych czasów stosowały chrzest przez zanurzenie, który to zwyczaj usankcjonował papież Benedykt XIV. Nieco później praktyka ta zaczęła zanikać, a jej miejsce zajęło polanie wodą, chociaż nierzadko w parze z częściowym zanurzeniem. Por. A. C a r b o n e a n o, *Theologia moralis universa. De sacris christianorum ritibus*, Venetiis 1769, s. 69. Starożytna tradycja wschodnia, słabo zachowana w Kościele bizantyjskim, używa rytu potrójnego zanurzenia, według świadectwa Didache: „Co do Chrztu, chrzćcie w ten sposób. Chrzćcie w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego (Mt 28,19) w wodzie płynącej. Jeżeli nie masz wody płynącej, chrzć w innej wodzie; jeżeli nie możesz chrzcić w wodzie zimnej, chrzć w wodzie ciepłej; jeżeli brakuje ci obu, polej na głowę trzy razy wodę w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego”. Jak wynika z Didache, praktyka polewania była znana w starożytności, ale tylko w przypadkach wyjątkowych. Stosowano ją przede wszystkim wobec chorych, dla których zanurzenie w wodzie i wynurzenie były niemożliwe. Na zachodzie także chrzczono powszechnie przez zanurzenie, o czym świadczą liczne zachowane baptysteria. Św. Bazylia jasno stwierdza, że sakrament chrztu powinien być dokonany przez potrójne zanurzenie i wezwanie trzech Osób Najświętszej Trójcy. Por. *Didache seu Doctrina duodecim apostolorum*, w: *Enchiridion Patristicum*, Barcelaona–Friburgo–Roma 1953, t. I-II; *De Spiritu Sancto*: PG 32, s. 129.

¹⁰ „Chrztu należy udzielać według przepisów liturgicznych Kościoła *sui iuris*, do którego według prawa będzie należał przyjmujący chrzest”. KKKW, kan. 683. „За винятком особливих обставин, які повинні бути підтвержені компетентною владою, абсолютно не схвалюється практика просити про хрещення в іншому обряді, чи то з естетичних міркувань, чи через дружні стосунки зі священником, чи з будь-яких інших причин. За винятком випадку відсутності священника власного обряду, прийняття хрещення повинно видимо свідчити про входження у власну Церкву свого права. З цієї причини у кан. 683 Кодексу Канонів Східних Церков сказано, що: «Хрещення повинно уділятися згідно з літургічними приписами Церкви свого права, до якої згідно з правом, має бути приналежний той, хто приймає хрещення». Конгрегація у справах Східних Церков, *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*, Львів 1998, 47, s. 46.

prawodawca kodeksowy¹¹. Przyjęcie chrztu oznacza nie tylko włączenie do Kościoła jako całości, ale także nawiązanie wspólnoty przez węzeł o charakterze prawnym, dotyczącym przynależności do obrządku i Kościoła *sui iuris*. Zasady przynależności są następujące. W przypadku dzieci, które w chwili przyjęcia chrztu nie ukończyły czternastego roku życia: przynależność do Kościoła *sui iuris* dziedziczy się po ojcu, jeśli jest on katolikiem, jeżeli oboje rodzice złożą zgodne oświadczenie, dziecko może zostać włączone do Kościoła *sui iuris*, do którego należy matka, jeśli tylko matka jest katoliczką, dziecko włączane jest do Kościoła *sui iuris*, do którego należy matka; jeśli jest dzieckiem matki niezamężnej, zostaje włączone do Kościoła *sui iuris*, do którego należy matka; w przypadku dzieci przysposobionych (adoptowanych) należy zachować zasady, jak w przypadku rodziców naturalnych; jeśli chodzi o dziecko nieznanymi rodzicami, zostaje ono włączone do Kościoła, do którego należą opiekunowie; jeśli jest dzieckiem rodziców nieochrzczonych, zostaje przypisane do Kościoła *sui iuris*, do którego należą osoby przyjmujące na siebie obowiązek wychowania go w wierze katolickiej¹². Z chwilą ukończenia czternastego roku życia przyjmujący chrzest może swobodnie wybrać obrządek i przynależność do Kościoła *sui iuris*¹³.

Ze względu na paschalny charakter chrztu prawodawca zaleca, aby sprawować ten sakrament w dniach i okolicznościach będących szczególnie obchodem tajemnicy paschalnej, to jest w niedzielę, która jest cotygodniową celebracją Paschy, a zwłaszcza w Wigilię Paschalną¹⁴. Na sprawowanie chrztu dozwolony jest jednak każdy czas.

Chrztu, zgodnie z kryterium miejsca, udziela się w miejscu zamieszkania. Należy pamiętać, że chodzi o zamieszkanie w sensie kanonicznym¹⁵. Nie ma znaczenia kanonicznego natomiast zameldowanie według norm prawa świeckiego, które wpisane jest do dowodu tożsamości. Należy więc przypomnieć w tym miejscu, że stałe zamieszkanie nabywa się takim przebywaniem na określonym terytorium (parafii, lub przynajmniej eparhii), jakie albo jest połączone z zamiarem pozostania tam na stałe, jeśli nic stamtąd nie odwoła, albo trwało przez pełnych pięć lat¹⁶. Zamieszkanie tymczasowe nabywa się takim przebywaniem na określonym terytorium (parafii, lub przynajmniej

¹¹ Por. KKKW, kan. 29-30; także: KPK/83, kan. 111.

¹² Por. KKKW, kan. 29.

¹³ Por. KKKW, kan. 30.

¹⁴ Por. S o b ó r W a t y k a ń s k i II, konstytucja *Sacrosanctum Concilium*, 102.

¹⁵ Por. KKKW, kan. 912-917; KPK/83, kan. 102-107.

¹⁶ Por. KKKW, kan. 912 § 1; KPK/83, kan. 102 § 1; P i n t o, *Commento al Codice*, s. 785-786.

eparhii), jakie albo jest połączone z zamiarem pozostania tam przynajmniej przez trzy miesiące, jeśli nic stamtąd nie odwoła, albo trwało czy przedłużyło się rzeczywiście do trzech miesięcy¹⁷. Przez zamieszkanie stałe lub tymczasowe nabywa się własną parafię i własnego proboszcza¹⁸. Osoba, która nie posiada ani stałego, ani tymczasowego zamieszkania, jest nazywana tułaczem¹⁹, a jej proboszczem jest proboszcz aktualnego, faktycznego miejsca pobytu²⁰. Małżonkowie z zasady mają wspólne zamieszkanie²¹, a zamieszkanie małoletnich lub innych oddanych pod opiekę lub kuratelę pokrywa się z zamieszkaniem rodziców lub prawnych opiekunów²². Chrzest poza własną parafią lub przez obcego kapłana może być sprawowany za zgodą, przynajmniej domniemaną, własnego proboszcza. Z zasady miejscem chrztu jest kościół parafialny wyposażony w chrzcielnicę, a nie kaplica, czy kościół filialny. Kodeks wschodni zaleca, by: „poza wypadkiem konieczności, chrztu [...] udzielać w kościele parafialnym, z zachowaniem prawnych zwyczajów”²³. Podaje też, że: „w domach prywatnych chrzest może być udzielany według norm prawa partykularnego lub za pozwoleniem Hierarchy miejsca”²⁴.

W Kościele łacińskim dorosły przyjmujący chrzest sam wybiera sobie imię, dziecku imię wybierają rodzice. Należy pamiętać, że funkcja szafarza (proboszcza) i chrzestnych ma tu tylko znaczenie pomocnicze. Najodpowiedniejsze jest imię świętego lub błogosławionego, który może zapewnić ochrzczoneму opiekę duchową oraz być dla niego przykładem wzorowego życia. Norma kodeksowa (kodeksu łacińskiego) określa pewne minimum, to jest nienadawanie imienia obcego duchowi chrześcijańskiemu²⁵.

¹⁷ Por. KKKW, kan. 912 § 2; KPK/83, kan. 102 § 2.

¹⁸ „Zarówno przez zamieszkanie stałe, jak i tymczasowe, każdy uzyskuje własnego hierarchę miejsca i proboszcza Kościoła *sui iuris*, do którego należy, chyba że w prawie wspólnym inaczej zastrzeżono”. KKKW, kan. 916, § 1; KPK/83, kan. 102 § 3; 107 § 1.

¹⁹ Por. KKKW, kan. 911; KPK/83, kan. 100. Prawodawca we wskazanej normie Kościoła wschodniego podaje to nieco szerzej: „Osobę nazywa się podróznym, w eparhii inna niż ta w której ma miejsce stałego lub tymczasowego zamieszkania; tułaczem, jeżeli nigdzie nie posiada stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania”.

²⁰ Por. KKKW, kan. 916, § 2-3; KPK/83, kan. 107 § 2-3.

²¹ Por. KKKW, kan. 914; KPK/83, kan. 104.

²² Por. KKKW, kan. 915; KPK/83, kan. 105; P i n t o, *Commento al Codice*, s. 787.

²³ Por. KKKW, kan. 687 § 1; KPK/83, kan. 857 § 2.

²⁴ Por. KKKW, kan. 687 § 2; KPK/83, kan. 860 § 1.

²⁵ Prawodawca Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich nie podaje w tej kwestii żadnych dyspozycji w odróżnieniu od norm kodeksowych z 1983 r.

Zwyczajnymi szafarzami chrztu w Kościołach wschodnich katolickich są biskup i prezbiter²⁶ (w Kościele łacińskim – biskup, prezbiter i diakon²⁷). Według norm Kodeksu Wschodniego szafarzami zwyczajnymi sakramentu chrztu są kapłan i oczywiście biskup, których na mocy święceń kapłańskich ustanowił Duch Święty do sprawowania tego misterium. Diakon może udzielać chrztu zgodnie z prawem tylko w przypadku prawdziwej konieczności i pod nieobecność biskupa lub prezbitera. Natomiast Kodeks z 1983 r. dopuszcza jako szafarza zwyczajnego chrztu także diakona. Podczas prac nad rewizją Kodeksu Wschodniego proponowano, by diakon był wspomniany jako szafarz zwyczajny chrztu, lecz propozycja ta nie została podtrzymana przez żadnego z konsultorów mówiących o kompetencjach diakonów w autentycznych tradycjach wschodnich²⁸. Rzeczywiście, kanony apostołskie: 47, 49 i 50 wyraźnie rezerwują udzielanie sakramentu chrztu biskupowi i prezbiterowi²⁹. Chociaż jednak taka była od początku tradycja kanoniczna Kościoła, w przypadku ekstremalnej konieczności, w niebezpieczeństwie śmierci, kiedy niemożliwe było znalezienie szafarza kanonicznego, mógł chrzcić nie tylko diakon, ale także świecki.

Decyzja merytoryczna zapadła na soborze w Elwirze (306 r.). Początkowo chrzest był udzielany jedynie przez biskupa. Potem, wraz z rozprzestrzenianiem się chrześcijaństwa poza miasta, chrzcili również kapłani (prezbiterzy) upoważnieni przez biskupa. Działo się tak w zgodzie ze słowami Ignacego Antiocheńskiego: „Nikt nie może czynić nic w Kościele w oderwaniu, niezależnie od biskupa”³⁰. Jak już wspominałem, w odniesieniu do diakonów praktyka Kościoła pierwotnego nie była wszędzie jednakowa. Tertulian stwierdza, że prawo chrzczenia dotyczyło biskupa, potem kapłana i diakona, jednak nie bez upoważnienia od biskupa, w wymiarze czci Kościoła, która utrzymywana gwarantuje pokój³¹. Sobór Florencki w dekrete dla Ormian (22 XI 1439 r.) stwierdza: „Szafarzem tego sakramentu (chrztu) jest kapłan, który z urzędu jest kompetentny chrzcić; ale w przypadku konieczności nie tylko kapłan czy diakon może chrzcić, lecz także świecki albo kobieta”³².

²⁶ Por. KKKW, kan. 677 § 1.

²⁷ Por. KPK/83, kan. 861 § 1.

²⁸ „Nuntia” 15(1982), s. 15.

²⁹ I o a n n o u, *Fonti*, I, 2, 31-33.

³⁰ I g n a z i o d i A n t i o c h i a, *Epistula ad Smyrnaeos*: PG 5, s. 713.

³¹ T e r t u l l i a n u s, *De baptismo*: PL 1, 1217.

³² *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Basel 1973, s. 543.

Kodeks łaciński w swych normach wymienia udzielanie chrztu jako jedną z czynności specjalnie powierzonych proboszczowi³³, stąd też pierwszeństwo w udzielaniu chrztu ma własny proboszcz kandydata do chrztu. W odniesieniu do kandydatów, którzy ukończyli czternasty rok życia, pierwszeństwo sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego ma biskup diecezjalny³⁴. Dlatego osoba, która przygotowuje dorosłego do chrztu, ma obowiązek poinformować o tym fakcie właściwego biskupa diecezjalnego. W związku z tym na obcym terytorium można udzielać chrztu jedynie za zezwoleniem właściwej władzy, to jest ordynariusza lub proboszcza miejsca³⁵. Kodeks Wschodni podaje: „Na obcym terytorium nikt nie może udzielić chrztu bez koniecznego pozwolenia; tego pozwolenia nie może jednak odmówić proboszcz innego Kościoła *sui iuris* kapłanowi Kościoła *sui iuris*, do którego należy przyjmujący chrzest”³⁶. *Katechizm Kościoła Katolickiego* podaje jako zasadę: „W razie konieczności może ochrzcić każda osoba, nawet nieochrzczona, mająca wymaganą intencję. Wymagana intencja polega na tym, aby chcieć uczynić to, co czyni Kościół, gdy chrzci, i zastosować trynitarną formułę chrzcielną”³⁷.

Kodeks dla Kościoła łacińskiego na pierwszym miejscu wśród szafarzy nadzwyczajnych wymienia katechistę albo inną osobę wyznaczoną do udzielania chrztu przez ordynariusza miejsca, a następnie pozostałe osoby³⁸. Warto zwrócić uwagę na rozbieżność w prawodawstwie Kościoła łacińskiego i Kościołów wschodnich katolickich. Otóż, według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, diakon jest jedynie szafarzem nadzwyczajnym chrztu w Kościołach wschodnich, podczas gdy w Kościele łacińskim jest szafarzem zwyczajnym. Jednak diakon w Kościołach wschodnich jest wymieniany jako pierwszy spośród szafarzy nadzwyczajnych i dopiero jego nieobecność legalizuje udzielanie chrztu przez (i tu znowu jest wyznaczona przez prawodawcę kolejność): innego duchownego (przynależność do stanu duchownego i dyscyplina święceń niższych jest regulowana prawodawstwem własnym poszczególnych Kościołów *sui iuris*), zakonnika, innego chrześcijanina, a dopiero w ostateczności szafarzem może być ojciec lub matka przyjmującego chrzest.

³³ Por. KPK/83, kan. 530 n. 1.

³⁴ Por. KPK/83, kan. 863.

³⁵ Por. KPK/83, kan. 862; KKKW, kan. 678, § 1.

³⁶ KKKW, kan. 678 § 1.

³⁷ KKK, 1256.

³⁸ Por. KPK/83, kan. 861 § 2.

Rozbieżność pomiędzy normami kanonów mówiącymi o „innym człowieku”³⁹ oraz „innym chrześcijaninie”⁴⁰ jest usunięta w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*, a sformułowanie Kodeksu wschodniego wynika jedynie ze względów praktycznych, gdyż trudno sobie wyobrazić, aby nieochrzczony spontanicznie udzielił komuś chrztu.

Ostatnim zagadnieniem w odniesieniu do szafarza chrztu jest udzielanie tego sakramentu w sytuacji różnic obrządkowych lub wyznaniowych. Normy wschodnie wymagają, aby kapłan należący do tego samego Kościoła *sui iuris*⁴¹, do którego zostanie włączona osoba przyjmująca chrzest⁴², uzyskał zezwolenie na udzielenie chrztu. Normy nakładają nawet obowiązek na biskupa eparchialnego, aby ten ustanowił, o ile to możliwe, w swojej eparchii kapłana do udzielania chrztu osobom należącym do Kościoła *sui iuris*, licznie reprezentowanego na danym terenie, który nie ma swoich szafarzy⁴³.

W przypadku zwrócenia się do szafarza katolickiego z prośbą o udzielenie chrztu dziecku rodziców niekatolickich, prawodawca zezwala na udzielenie chrztu, „jeśli rodzice, lub przynajmniej jedno z nich, albo ten, który ich prawnie zastępuje, o to proszą i jeśli istnieje fizyczna lub moralna niemożność udania się do własnego szafarza”⁴⁴. W pozostałych wypadkach ma zastosowanie norma zawarta w nowym *Dyrektorium Ekumenicznym*: „[...] chrztu nie powinni udzielać razem dwaj szafarze należący do różnych Kościołów lub Wspólnot eklezjalnych. [...] chrzest jest udzielany przez jednego tylko celebransa. Ze względów duszpasterskich ordynariusz miejsca może jednak, w wyjątkowych okolicznościach, dozwolnić, by szafarz jakiegoś Kościoła lub Wspólnoty eklezjalnej uczestniczył w celebracji, wykonując czytanie lub odmawiając modlitwę itd. Taka wzajemność jest możliwa tylko pod warunkiem, że chrzest sprawowany w innej Wspólnocie nie przeciwstawia się ani zasadom, ani dyscyplinie katolickiej”⁴⁵.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ „W przypadku konieczności chrztu może udzielić diakon albo w przypadku jego nieobecności lub przeszkody, inny duchowny, członek instytutu życia konsekrowanego lub jakikolwiek inny chrześcijanin; nie zezwala się jednak na to ojcu lub matce, jeśli jest obecny ktoś inny umiejący udzielić chrztu”. KKKW, kan. 677 § 2.

⁴¹ Por. KKKW, kan. 678; V. Pospishil, *Eastern Catholic Church Law. According to the Code of Canons of the Eastern Churches*, New York 1993, s. 294.

⁴² Por. KKKW, kan. 678 § 1.

⁴³ Por. KKKW, kan. 678 § 2.

⁴⁴ KKKW, kan. 681, § 5.

⁴⁵ Papińska Rada do Spraw Jedności Chrześcijan, *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu (Nowe Dyrektorium Ekumeniczne)*, ComP 14 (1994) nr 2, 47-51.

Na proboszczu miejsca udzielenia chrztu spoczywa obowiązek zapisania chrztu w specjalnej księdze ochrzczonych, która musi być prowadzona w każdej parafii⁴⁶. Za treść aktu odpowiada personalnie proboszcz, niezależnie od tego, kto faktycznie był szafarzem sakramentu i kto faktycznie wykonywał czynności kancelaryjne.

W akcie chrztu, według prawa kodeksowego, powinny znaleźć się następujące informacje⁴⁷: imiona i nazwisko ochrzczonego; imiona i nazwiska rodziców ochrzczonego oraz ich wyznanie i obrządek; imiona i nazwiska chrzestnych oraz ich wyznanie (to samo dotyczy ewentualnych świadków); miejsce i data urodzenia ochrzczonego; miejsce i data chrztu; imię i nazwisko szafarza chrztu; Kościół *sui iuris*, do którego został przypisany ochrzczony. Poszczególne dane należy spisywać w formie i brzmieniu tak, jak w dokumencie cywilnym, to znaczy w odpisie metryki urodzenia z Urzędu Stanu Cywilnego (lub podobnej instytucji w zależności od kraju udzielania sakramentów); imiona dziecka należy spisać w brzmieniu i kolejności, jak w tym dokumencie, choćby nie były to imiona świętych i błogosławionych Kościoła. Akt chrztu podpisują rodzice, chrzestni (świadkowie) oraz proboszcz. Rodzice i chrzestni mogą złożyć podpisy w księgach zaraz po spisaniu aktu lub w innym terminie, najpóźniej jednak zaraz po liturgii chrztu⁴⁸.

CHRYZMACJA

W ujęciu *Katechizmu Kościoła Katolickiego* bierzmowanie udoskonala łaskę chrztu; jest sakramentem, który daje Ducha Świętego, aby bardziej być dzieckiem Bożym, aby mocniej wszczepić się w Chrystusa, by uczynić doskonalszym związek z Kościołem, złączyć się bardziej z jego misją i pomagać w dawaniu świadectwa w wierze chrześcijańskiej słowem i czynem⁴⁹. Według tradycji „w liturgii Kościołów wschodnich po udzieleniu chrztu następuje namaszczenie, które jest sakramentem chryzmacji (bierzmowanie). W liturgii

---

⁴⁶ Por. KKKW, kan. 296 § 1-3; KPK/83, kan. 535 § 1-3. Interesującą analizę powyższej normy przedstawia J. Faris odsyłając czytelnika do wielu dyspozycji Kodeksu wschodniego. Por. J. F a r i s, *Eastern Catholic Churches: Constitution and Governance. According to the Code of Canons of the Eastern Churches*, New York 1992, s. 601-603.

⁴⁷ Por. KKKW, kan. 689 §1.

⁴⁸ Por. L. A d a m o w i c z, *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 1999, s. 81.

⁴⁹ Por. KKK1302-1305; 1316; Sobór Watykański II, konstytucja *Lumen gentium*, 11; 12.

rzymskiej zapowiada ono drugie namaszczenie krzyżem świętym, którego w przyszłości udzieli biskup. Będzie to sakrament bierzmowania, który niejako umacnia i dopełnia namaszczenie chrzcielne⁵⁰. Bierzmowanie, podobnie jak chrzest, wyciska na duszy chrześcijanina znamię – znak zwany także niezniszczalnym charakterem, który udoskonala kapłaństwo wspólne wiernych, otrzymane wraz z sakramentem chrztu⁵¹. Od tego momentu „bierzmowany otrzymuje moc publicznego wyznawania wiary w Chrystusa, jakby na zasadzie obowiązku”⁵². Dlatego też bierzmowanie przyjąć można tylko raz w życiu⁵³. Z samej celebracji sakramentu bierzmowania jasno wynika, że jego skutkiem jest wylanie Ducha Świętego, jakie niegdyś stało się udziałem apostołów⁵⁴. Sakrament bierzmowania jest udzielany przez namaszczenie (w kształcie krzyża)⁵⁵ krzyżem na czole, którego dokonuje szafarz przez nałożenie ręki. Wypowiada przy tym słowa: (w obrzędzie bizantyjskim) „Znamię Daru Ducha Świętego”⁵⁶. Forma wschodnia bierzmowania nie zawiera wyraźnego przepisu, że namaszczenie czoła (lub innych części ciała) ma być dokonane w kształcie krzyża⁵⁷. Należy zwrócić również uwagę, że wschodnie rytuały nie zawierają specjalnego przepisu na temat wkładania rąk na bierzmowanego. Namazczenie jest więc istotnym znakiem sakramentu bierzmowania, a włożenie rąk w czasie modlitwy przed namaszczeniem nie należy wprowadzić do istoty obrzędu sakramentalnego, lecz, jak poucza papież, należy je wysoko cenić, bowiem należy do całości tego obrzędu i przyczynia się do jego pełniejszego i głębszego zrozumienia⁵⁸.

⁵⁰ KKK 1242.

⁵¹ Por. KKK 1305.

⁵² Św. T o m a s z z A k w i n u, *Summa theologiae*, III, 72, 5, ad 2.

⁵³ Por. KKK 1304; 1317.

⁵⁴ Por. KKK 1302.

⁵⁵ W Kościołach wschodnich od wielu stuleci udzielanie sakramentu bierzmowania (chryzmacji) często poprzedza modlitwa wprowadzająca, po czym szafarz namaszcza kolejno czoło, oczy, nos, usta, uszy, piersi, ręce i nogi bierzmowanego. Por. J. G o a r, *Euchologium sive rituale Graecorum*, Venetiis 1730; także: C. G a l a n o, *Conciliationis Ecclesiae Armenae cum Romana pars 2 controversialis*, vol. 2, Romae 1661, s. 519. Obecne normy zawarte w KKKW nie zawierają powyższych rozporządzeń.

⁵⁶ Por. KKK 1320.

⁵⁷ Por. G a l a n o, *Conciliationis Ecclesiae Armenae*, s. 519. Zwyczaj namaszczenia różnych części ciała nie był nigdy zakazany przez Stolicę Apostolską, jedynie szafarze obrzędów wschodnich zobowiązani są do przestrzegania norm swoich rytuałów. Zwraca się jedynie uwagę, aby uznać, że namaszczenie samego czoła wystarczy do ważności sakramentu bierzmowania. Por. S. Z a j k o w s k i, *Stosunki prawne w Kościele wschodnim za pontyfikatu Benedykta XIV*, Lublin 1932 s. 136 (mps.).

⁵⁸ Por. T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, Olsztyn

Wyraża jeszcze pełniej nowotestamentalny gest przekazywania Ducha Świętego, jak ma to miejsce w obrzędku łacińskim⁵⁹. Sakrament bierzmowania zawsze jest udzielany przy użyciu krzyżma, które zostało poświęcone przez biskupa⁶⁰, również wtedy, gdy bierzmowania udziela prezbiter⁶¹. Według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich poświęcenie oleju do sprawowania sakramentu chryzmacji (*myron*) zarezerwowane jest dla biskupa, prawo zaś partykularne poszczególnych Kościołów *sui iuris* może je zastrzec Patriarsze (arcybiskupowi większemu)⁶². Wprawdzie na przełomie wieków IV i V upoważniono kapłanów *in causa necessitatis* do poświęcenia oleju katechumenów⁶³, jednak Synod kartagiński (390 r.) zastrzegł prawo do poświęcenia

---

1986, s. 372. Chryzmacja (namaszczenie świętym olejem), o której powiedziano w kan. 692-697 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich – tak został nazwany na Wschodzie sakrament, który w Kodeksie Prawa Kanonicznego nosi nazwę bierzmowania. Takie różnice w określeniu tego sakramentu być może zostały spowodowane tradycyjnym podejściem, w swojej istocie są jednak identyczne, lecz w różny sposób zaakcentowane: każdy kładzie nacisk i podkreśla jeden z bardziej upodobanych aspektów, w Kościołach wschodnich – doskonałe wprowadzenie w misterium Chrystusa, a w Kościele łacińskim – nabytą przez osobę zdolność do dawania świadectwa swej wiary. Kanon 692 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, zgodnie z tradycjami wschodnimi, nie wymaga, aby namaszczenie odbywało się przez nałożenie rąk, czym właściwie różni się ono od przepisów liturgii łacińskiej. Por. *Інструкція застосування літургійних*, 49, s. 47.

⁵⁹ Dz 6, 6; 8, 17.

⁶⁰ *Katechizm Kościoła Katolickiego* wyraźnie wskazuje, że: „Ważnym momentem, który poprzedza celebrację bierzmowania, a równocześnie w pewien sposób do niej należy, jest poświęcenie krzyżma św. Dokonuje go dla swej diecezji biskup w Wielki Czwartek podczas mszy krzyżma św. W Kościołach wschodnich poświęcenie to jest zarezerwowane patriarchom. Liturgia syryjska w Antiochii w ten sposób wyraża epiklezę poświęcenia krzyżma św. (*myronu*): (Ojczy... ześlij Twojego Ducha Świętego) na nas i na ten olej, który jest przed nami: poświęć go, aby był dla wszystkich, którzy zostaną nim namaszczeni i naznaczeni, *myronem* świętym, *myronem* kapłańskim, *myronem* królewskim, namaszczeniem wesela, szatą światła, płaszczem zbawienia, darem duchowym, uświęceniem duszy i ciała, szczęściem nieprzemijającym, niezatartą pieczęcią, puklerzem wiary i tarczą ochronną przeciwko wszystkim zakusom Nieprzyjaciela”. KKK 1297.

⁶¹ Por. KPK/83, kan. 880 § 2.

⁶² „Święty *myron*, który składa się z oleju z oliwek lub innych roślin oraz z substancji aromatycznych, może być sporządzany jedynie przez biskupa z zachowaniem prawa partykularnego, zgodnie z którym władza ta zastrzeżona jest Patriarsze”. KKKW, kan. 693; P i n t o, *Commento al Codice*, s. 577-579. Powołując się na tę normę, jak i na wcześniejszy zwyczaj, można wysnuć wniosek, że Kościoły wschodnie również wyrażają pierwszeństwo biskupa jako szafarza sakramentu bierzmowania (chryzmacji). Por. J. K o w a l c z y k, *De extraordinario confirmationis ministro. Comparatio inter disciplinam Ecclesiae Latinae et Orientalium*, Romae 1969, s. 26.

⁶³ Por. M. J u g i e, *Theologia dogmatica christianorum orientalium*, vol. 3, Parissii 1930, s. 483.

biskupom⁶⁴. W dyscyplinie wschodniej powyższa norma była zawsze przestrzegana. Teologowie wyjaśniali tę rezerwację faktem, że to wyłącznie apostołowie wkładali ręce, udzielając darów Ducha Świętego⁶⁵. Warto tu wspomnieć, że w historii, zarówno w Kościele zachodnim jak i wschodnim, olej z oliwek zmieszany był zawsze z balsamem. Na Wschodzie znano powszechnie zwyczaj dodawania do krzyżma aromatycznych substancji oraz innych składników⁶⁶. Według dyspozycji prawodawcy, najodpowiedniejszym miejscem sprawowania sakramentu bierzmowania jest kościół. Poprzez udzielanie tego sakramentu podczas mszy św. uwidacznia się ścisły związek z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim, gdyż w Eucharystii osiąga ono dopełnienie i punkt szczytowy w przyjęciu Ciała i Krwi Chrystusa. Prawodawca jednak nie wyklucza udzielania bierzmowania poza liturgią mszy św. i poza kościołem, byleby tylko istniała słuszna i uzasadniona przyczyna. Prawodawca również nie określa czasu udzielania tego sakramentu, można zatem udzielać go w każdym czasie⁶⁷. W Kościele łacińskim zwyczajnym szafarzem bierzmowania jest biskup, któremu władza ta przysługuje z tytułu święceń oraz zwierzchnictwa nad powierzonym mu Kościołem partykularnym. W Kościołach wschodnich szafarzem sakramentu chryzmacji jest prezbiter⁶⁸, niezależnie od tego czy sakramentu tego udziela łącznie z chrztem, czy oddzielnie⁶⁹. Prezbiter obrządku wschodniego zawsze ważnie udziela sakramentu chryzmacji, nawet katolikom należącym do innych Kościołów *sui iuris*, włącznie z Kościołem łacińskim⁷⁰. Dla godziwości wymaga się jednak, aby

---

⁶⁴ Por. E. P r z e k o p, *Sakramenty święte w prawie katolickich Kościołów wschodnich*, Lublin 1979, s. 27.

⁶⁵ Por. J u g i e, *Theologia dogmatica*, s. 133.

⁶⁶ U Greków np. ich liczba sięgała 33 gatunków przeróżnych substancji. Por. G a l a n o, *Conciliationis Ecclesiae Armenae*, s. 535.

⁶⁷ Normy zawarte w Kodeksie wschodnim nie podają żadnych dyspozycji dotyczących omawianego zagadnienia.

⁶⁸ Praktykę bierzmowania (chryzmacji) przez kapłana, która na Wschodzie stała się powszechna, papież Benedykt XIV uzasadnił milczącym zezwoleniem; prawdopodobnie dlatego, że bierzmowanie jest dopełnieniem chrztu, co silniej uwydatnia się w jednym i tym samym obrzędzie. Por. F. D ö l g e r, *Das Sakrament der Firmung*, Wien 1906, s. 124.

⁶⁹ Por. KKKW, kan. 694; *Інструкція застосування літургійних*, 50, s. 47-48; Sobór Watykański II, dekret *Orientalium Ecclesiarum*, s. 13-14.

⁷⁰ „Wszyscy prezbiterzy Kościołów wschodnich ważnie udzielają chryzmacji zarówno łącznie z chrztem, jak też oddzielnie wszystkim chrześcijanom każdego Kościoła *sui iuris*, także łacińskiego”. KKKW, kan. 696 § 1; S a l a c h a s, *L'iniziazione cristiana*, s. 117-121; Sobór Watykański II, dekret *Orientalium Ecclesiarum*, 14. Jest również zasadą, że w żadnym wypadku szafarz sakramentu nie może działać na szkodę innego obrządku. Por. J. P a n e r,

szafarz i przyjmujący należeli do tego samego Kościoła *sui iuris*⁷¹. Prawodawca ustala, że korzystanie z możliwości przyjęcia sakramentu chrzmacji może dokonywać się jedynie w ramach uprawnień posiadanych przez poszczególnych prezbiterów. Prezbiter w takim samym zakresie może udzielać chrzmacji obcym wiernym, w jakim ma prawo to czynić w swoim Kościele⁷².

W nauce prawa kanonicznego występowały różnice poglądów co do wieku, w jakim powinno być przyjmowane bierzmowanie. Papieska Komisja Interpretacyjna zajmowała stanowisko, że poza niebezpieczeństwem śmierci nie należy udzielać sakramentu bierzmowania dzieciom przed siódmym rokiem życia, jak również nie można zabraniać przyjęcia tego sakramentu tym, którzy osiągnęli już ten wiek⁷³. W Kościele wschodnim prawodawca podaje, że: „chrzmacja powinna być udzielana razem z chrztem, z wyjątkiem przypadku prawdziwej konieczności. Należy jednak jak najszybciej jej udzielić. Jeśli chrzmacji nie udziela się razem z chrztem, szafarz powinien zawiadomić o tym proboszcza miejsca, w którym chrzest został udzielony”⁷⁴. W Kościele łacińskim – poza niebezpieczeństwem śmierci – jest to „wiek rozeznania”⁷⁵. Sakramenty chrztu, bierzmowania (chrzmacji) i Eucharystii są wymagane do pełnego wtajemniczenia chrześcijańskiego, dlatego wierni są zobowiązani do ich przyjęcia. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich tak to ujmuje w swoich normach: „Wtajemniczenie sakramentalne w misterium zbawienia doskonalili się w przyjęciu Eucharystii i dlatego Eucharystia

---

Kapłan jako szafarz sakramentu bierzmowania w katolickim Kościele wschodnim obrządku bizantyjskiego, Lublin 1971 (mps), s. 87.

⁷¹ „Każdy prezbiter godziwie udziela chrzmacji jedynie chrześcijanom własnego Kościoła *sui iuris*. Co się zaś tyczy chrześcijan innych Kościołów *sui iuris*, czyni to godziwie, jeśli czyni to w odniesieniu: do własnych podwładnych, do tych, którym udziela chrztu z innego prawnego tytułu, albo do tych, którzy znajdują się w niebezpieczeństwie śmierci, zawsze z zachowaniem umów zawartych w tym przedmiocie między Kościołami *sui iuris*”. KKKW, kan. 696 § 3; KPK/83, kan. 886 § 1; 887; K o w a l c z y k, *De extraordinario confirmationis*, s. 112.

⁷² „Chrześcijanie Kościołów wschodnich mogą ważnie przyjąć chrzmację także od prezbiterów Kościoła łacińskiego, według uprawnień, jakie oni posiadają”. KKKW, kan. 696 § 2; P o s p i s h i l, *Eastern Catholic Church*, s. 298.

⁷³ Por. P a s t u s z k o, *Wiek bierzmowanego*, s. 223-225.

⁷⁴ KKKW, kan. 695 § 1-2; KPK/83, kan. 890-891.

⁷⁵ Por. KPK/83, kan. 891. *Katechizm Kościoła Katolickiego* zwraca uwagę że: „Tradycja łacińska podaje wiek rozeznania jako odpowiedni czas do przyjęcia sakramentu bierzmowania. W niebezpieczeństwie śmierci należy jednak bierzmować dzieci, nawet jeśli nie osiągnęły jeszcze wieku rozeznania”. KKK 1307; KPK/83, kan. 883 3°.

powinna być udzielana chrześcijanom jak najszybciej po chrzcie i chryzmacji, według norm prawa partykularnego własnego Kościoła *sui iuris*⁷⁶.

Przy bierzmowaniu w Kościele łacińskim, podobnie jak przy chrzcie, kandydaci powinni poszukiwać pomocy duchowej, wybierając sobie świadka bierzmowania. Tradycja wschodnia nie odróżnia odrębnej instytucji świadka chryzmacji, gdyż sakramenty chrztu i chryzmacji są sprawowane łącznie, a chrzestny jest jednocześnie świadkiem chryzmacji⁷⁷.

Przyjęcie bierzmowania udowadnia się w taki sam sposób, jak przyjęcie sakramentu chrztu. Prawodawca odsyła do norm o dowodzeniu chrztu. Tak więc do udowodnienia bierzmowania, zarówno w obrządku wschodnim jak i łacińskim, jeśli to nie przynosi nikomu szkody, wystarczy oświadczenie jednego wiarygodnego świadka albo przysięga samego bierzmowanego, pod warunkiem, że przyjmował bierzmowanie jako dorosły⁷⁸. Do zapisania bierzmowania służy specjalna księga, do której należy wpisać: imiona i nazwisko bierzmowanego, imię z bierzmowania, datę urodzenia, datę i miejsce chrztu, datę bierzmowania, imiona i nazwiska rodziców i świadków bierzmowania, imię i nazwisko szafarza bierzmowania. W Kościołach wschodnich, w których zasadą jest udzielanie łącznie chrztu i chryzmacji, adnotacji dokonuje się jedynie wtedy, gdy chryzmacja nie została udzielona łącznie z chrztem. Jest to adnotacja stwierdzająca nieudzielenie chryzmacji⁷⁹.

BOSKA EUCHARYSTIA

Katechizm Kościoła Katolickiego świadczy, że: „Kościoły wschodnie zachowują żywą świadomość jedności wtajemniczenia chrześcijańskiego, udzielając Komunii św. wszystkim nowo ochrzczone i bierzmowanym, nawet małym dzieciom, w nawiązaniu do słów Chrystusa: «Pozwólcie dzieciom przychodzić do Mnie, nie przeszkadzajcie im» (Mk 10, 14). Kościół łaciński, który dopuszcza do Komunii św. dopiero po dojściu do używania rozumu,

⁷⁶ KKKW, kan. 697; KPK, kan. 842 § 2.

⁷⁷ Por. KKKW, kan. 684, 685, 686 § 2. Interesującą dyspozycję podaje prawodawca Kościołów wschodnich. Odnosi się ona wprost do sakramentu chrztu, lecz pośrednio także do chryzmacji, która w tradycji wschodniej udzielana jest łącznie z chrztem: „Szafarz sakramentu chrztu powinien zatroszczyć się, aby, jeśli nie ma chrzestnego, był przynajmniej świadek, który by mógł potwierdzić udzielenie chrztu”. KKKW, kan. 688; KPK/83, kan. 875.

⁷⁸ Por. KKKW, kan. 691; KPK/83, kan. 894, 876.

⁷⁹ Por. KKKW, kan. 695 § 2; P o s p i s h i l, *Eastern Catholic Church*, s. 297.

wyraża otwarcie chrztu na Eucharystię w ten sposób, że przybliża ochrzczone dziecko do ołtarza dla odmówienia tam modlitwy «Ojcze nasz»⁸⁰. We wschodnich Kościołach do chwili obecnej jest znany i praktykowany zwyczaj udzielania komunii św. niemowlętom pod postacią samego wina tuż po przyjęciu chrztu i chryzmacji⁸¹. W kanonie 697 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, prawodawca utrzymuje, aby Eucharystia była udzielana jak najszybciej po otrzymaniu chrztu i chryzmacji, według przepisów Kościoła *sui iuris*. Wydaje się, że kanon 710 powraca do pytania dotyczącego udzielania komunii św. dzieciom nowo ochrzczonej i kładzie nacisk na dotrzymanie w stosunku do tego przepisów ksiąg liturgicznych Kościoła *sui iuris*. Prawo to, charakterystyczne dla Kościołów wschodnich, wymaga pewnego wyjaśnienia. Z wiadomych już przyczyn, normy odnoszące się do udzielania komunii św. neofitom nie znalazły się w prawodawstwie niektórych Kościołów wschodnich, w których pierwsza komunie św. bywa często zostawiana do czasu osiągnięcia przez dziecko wieku szkolnego. Dlatego zadaniem kompetentnej władzy jest podjęcie starań, aby wrócić do poprzedniej praktyki i ułożyć normy, które bardziej odpowiadałyby ich własnej tradycji. Odnośnie do przepisów umieszczonych w księgach liturgicznych, dotyczących tego samego pytania, należy zaznaczyć, że w większości przypadków – zarówno w tych Kościołach, jak też i w Kościołach trzymających się dawnej tradycji – nie dają one należytych wskazówek, stojąc na stanowisku, że obrzęd chrztu w ogóle był przeznaczony dla osób dorosłych i stopniowo został zastosowywany do dzieci bez wprowadzenia jakichkolwiek zmian w Kościołach wschodnich. Zagadnienie to jest rozpatrywane w podręcznikach sakramentologii pastoralnej. Pewne rady praktyczne można zaczerpnąć z Kościołów prawosławnych⁸².

Jeśli chodzi o dorosłych wiernych, to według wschodniego zwyczaju komunii św. udziela się pod dwiema postaciami. Wymaga się tylko od wiernych obrządków wschodnich, by respektując naukę Soboru Trydenckiego uznawali, że także pod jedną postacią przyjmowany jest cały Chrystus i prawdziwy sakrament. Niektóre obrządki z biegiem czasu odstąpiły od tej powszechnej dyscypliny Kościoła wschodniego. Maronici, kierując się radą papieża Grzegorza XIII, na synodzie w 1736 r. zmienili panującą praktykę i tylko diakonom w czasie uroczystej celebry zezwalano na przyjęcie komunii św. pod dwiema postaciami. Jedynie pod postacią chleba komunie przyjmują

⁸⁰ KKK 1244.

⁸¹ Por. P r z e k o p, *Sakramenty święte w prawie*, s. 54.

⁸² Por. *Інструкція застосування літургійних*, 51, s. 48-49.

Abisyńczycy, Ormianie, Malabarczycy i Koptowie. Chaldejczycy przyjmowali Ciało Pańskie na dłoń, lecz zwyczaj ten zanikł pod wpływem misjonarzy łacińskich. Jednak w Kościołach wschodnich najbardziej rozpowszechnioną formą jest „intynkcja”. Kapłan⁸³ posługuje się łyżeczką, wkłada hostię („prosfora”)⁸⁴ zamoczoną w konsekrowanym winie (w tradycji wschodniej – czerwonym) bezpośrednio do ust przyjmującego⁸⁵.

Należy stwierdzić za Kongregacją dla Kościołów Wschodnich, że w chrzcie człowiek zostaje uwolniony od grzechu, rodzi się powtórnie do nowego życia, obleka się w Chrystusa oraz staje się członkiem Kościoła. W chrzmacji osoba zostaje naznaczona pieczęcią daru Ducha Świętego. Pełne zaś wtajemniczenie kończy się przyjęciem Eucharystii, która jest sakramentem jednoczenia osoby ludzkiej nie tylko z Chrystusem, Głową Mistycznego Ciała, ale także sakramentem jednoczenia wszystkich wiernych, członków Ciała, którzy w Nim żyją nowym życiem⁸⁶.

W bizantyjskiej inicjacji noworodków i małych dzieci obrzędy katechumenalnego przygotowania dorosłych kandydatów do chrztu zespoliły się w jedną czynność liturgiczną. Dlatego przemawia się zawsze do dziecka jak do osoby dorosłej. Cztery egzorcyzmy (*Aphorkismoi*) przypominają egzorc-

---

⁸³ W tradycji wschodniej „Eucharystię rozdziela kapłan lub, gdy prawo partykularne własnego Kościoła *sui iuris* tak stanowi, także diakon”. KKKW, kan. 709 § 1; KPK/83, kan. 910 § 1; P i n t o, *Commento al Codice*, s. 596-597. Normy Kodeksu wschodniego dalej stwierdzają, że: „Synod Biskupów Kościoła patriarchalnego lub Rada Hierarchów mają prawo ustanowić stosowne normy, według których także inni chrześcijanie mogą rozdzielać Boską Eucharystię”. KKKW, kan. 709 § 2; KPK/83, kan. 910 § 2. Nadzwyczajny szafarz komunii św. nie może wykonywać swojego pomocniczego zadania, jeśli są obecni w kościele, chociażby nie uczestniczyli w liturgii, niczym nie przeszkodzeni szafarze zwyczajni (Int. z dnia 20 lutego 1987 r. dotycząca kan. 910 § 2 KPK/83 – AAS 80 [1988] s. 1373). Jeśli do funkcji liturgicznych można dopuścić świeckich, oznacza to, że chodzi tutaj zarówno o mężczyzn jak i kobiety (Int. z dnia 30 czerwca 1992 r. dotycząca kan. 230 § 2 KPK/83 – AAS 86 [1994] s. 541-542); także: L. A d a m o w i c z, *Sakrament Eucharystii w prawie kodeksowym Kościoła katolickiego*, w: *Jeżus Eucharystyczny*, red. M. Rusecki, Lublin 1997, s. 313. Obecnie w Kościele łacińskim obowiązuje wiele „nowych dyrektyw”, o czym może wspomnę na kanwie innego opracowania.

⁸⁴ Por. *Liturgie Kościoła prawosławnego*, BOK 20, Kraków 2003, s. 314.

⁸⁵ Por. P r z e k o p, *Sakramenty święte w prawie*, s. 54.

⁸⁶ „У хрещенні особа звільняється від гріха, відроджується до нового життя, зодягається в Христа і стає членом Церкви. У миропомазанні особа позначається печаттю дару Святого Духа. Повне втаємничення завершується прийняттям ехаристії, таїнством не тільки єднання особи з Христом, Головою Містичного Тіла, але також і єднання всіх вірних, членів Тіла, що живуть новим життям у Ньому”. *Інструкція застосування літургійних*, 43, s. 43.

czyzny katechumenalne, a pierwsza część obrzędu chrzcielnego przedstawia również zakończenie katechumenatu⁸⁷. Następuje potem wypowiedziane w stronę zachodnią oraz wzmocnione symbolicznym pluciem wyrzeczenie się szatana (*apotaxis, apotage*)⁸⁸, wyrażane ze zwróceniem się na wschód przy-igniecie do Chrystusa (*syntaxis, syntage*)⁸⁹ i wreszcie wyznanie wiary. Kolejno wraz z czynnością diakona następuje *ektenia*⁹⁰ pokoju, ukazując początek nowej czynności. Następuje poświęcenie wody chrzcielnej i oleju katechumenów, którego część kapłan wlewa do wody chrzcielnej⁹¹. Następnie namaszcza się chrzczonego „olejem radości”, przy czym namaszczenie uszu jest podobne do łacińskiego Effeta. Przez trzykrotne tchnięcie i wypowiedzenie biernej formy chrzcielnej („Sługa Boży, N., jest (został) ochrzczony w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego”) kandydat zostaje ochrzczony (zanurzenie, najczęściej trzykrotne, lub polanie wodą z nałożeniem rąk), a następnie ubrany (nałożenie szat)⁹². Jak podaje *Euchologion*⁹³, kolejno po modlitwie wstępnej kapłan przystępuje do właściwej chryzmacji. Namaszcza chrzczonego w formie krzyża świętym *myronem* na czole, oczach, nozdrzach, ustach, obu uszach, piersi, rękach i nogach, wypowiadając za każdym razem słowa: „Przypieczętowanie Daru Ducha

---

⁸⁷ Por. *Euchologion (Trebnik) a Byzantine Ritual*, Michigan 1986, s. 8. Odsyłam również do nowszego wydania w języku ukraińskim: *Требник, Львів 2001*.

⁸⁸ „The sponsors with the child, or the one to be baptized if he be an adult, turn about and face the West, that is, they turn their backs to the priest. The priest then asks the following question three times: Do you renounce Satan, together with all his works, and all his angels, and all service to him, and all his arrogance?”. *Euchologion*, s. 9.

⁸⁹ „The sponsors then turn about to the East, that is, they face the priest again. The priest now asks the following question three times: Do you believe in Christ and do you promise to serve Him?”. *Euchologion*, s. 9.

⁹⁰ „Ektenia” – seria prośb (inaczej litania), na które odpowiada się „kyrie elejson” lub „Daj o Panie”, i którą zwykle kończy stosowna modlitwa. Istnieją tak zwane „ektenie wielkie” i „małe”, usilne i błagalne. Por. *Liturgia Kościoła prawosławnego*, s. 314.

⁹¹ Por. J. M o s k a ł y k, *Teologia Kościoła katolickiej Metropolii Kijowskiej w końcu wieku XVI i w wieku XVII*, Lublin 2001, s. 133.

⁹² Por. *Euchologion*, s. 13.

⁹³ „Euchologion” (gr. modlitewnik). W tradycji bizantyńskiej teksty w nim zawarte używane są przez kapłanów i diakonów podczas sprawowania liturgii. „Euchologion wielki” zawiera liturgię św. Bazylego i św. Jana Chryzostoma, liturgie darów uprzednio konsekrowanych oraz błogosławieństwa. „Euchologion mały” zawiera formuły używane przy sprawowaniu sakramentów. Por. *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych z indeksem angielsko-polskim*, red. G. O’Collins, Kraków 2002, s. 87.

Świętego. Amen”⁹⁴. Potem następuje potrójne, podobne do kroku tanecznego, obejście wokół chrzcielnicy, czasami występuje nałożenie wieńca (korony). Następnie przewidziane czytania, Ewangelia oraz kolejne *ektenia* diakona⁹⁵. Zazwyczaj podaje się następnie ochrzczoneму i bierzmowanemu niemowlęciu komunię świętą (niekiedy następuje obrzęd wręczenia kielicha z mlekiem i miodem)⁹⁶.

ZAKOŃCZENIE

Kończąc powyższe rozważania, należy stwierdzić, że w katolickich Kościołach wschodnich, jak nakazuje prawodawca: „Ci, którzy zostali ochrzczeni, powinni także przyjąć sakrament chryzmacji, aby naznaczeni pieczęcią daru Ducha Świętego stali się świadkami i współbudowniczymi Królestwa Chrystusa”⁹⁷. Dalej w uzupełnieniu dodaje: „Co do udziału dzieci w Boskiej Eucharystii po przyjęciu chrztu i chryzmacji, należy przestrzegać przepisów ksiąg liturgicznych własnego Kościoła «sui iuris», z zachowaniem właściwej ostrożności”⁹⁸. W tradycji Kościołów wschodnich Boskiej Eucharystii udziela się razem z sakramentami chrztu i chryzmacji, a więc przeważnie w wieku niemowlęcym. Z przyczyn historycznych oraz kulturowych Kościoł zachodni „zaniedbał” taką praktykę i sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego są udzielane (dzieciom) nie jednocześnie, lecz w różnych następnym momentach. Jednak na Wschodzie ta pradawna praktyka zachowała się w sposób niezmienny i nieprzerwany. Związek ten jest na tyle silny, że termin „chrzest” w bardzo wielu kontekstach oznacza wszystkie trzy fazy wtajemniczenia chrześcijańskiego⁹⁹.

⁹⁴ „The priest dips his thumb into the Holy Chrism and resting his hand on the head of the one to be confirmed, he traces with his thumb the sign of the cross upon the forehead,, and he proceeds to anoint the eyes, the nostrils, the mouth, the ears, the breast, the hands, and the feet, saying at the same time but once: THE SEAL OF THE GIFT + OF THE HOLY SPIRIT”. *Euchologion*, s. 15.

⁹⁵ Por. *Euchologion*, s. 15-17.

⁹⁶ Por. B. N a d o l s k i, *Liturgika III. Sakramenty, sakramentalia, błogostawieństwa*, Poznań 1992, s. 55.

⁹⁷ KKKW, kan. 692; KPK/83, kan. 879. Szczegółowej analizy powyższego kanonu dokonał P. Pinto zwracając uwagę na tradycję Kościoła wschodniego w udzielaniu sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Por. P i n t o, *Commento al Codice*, s. 577.

⁹⁸ KKKW, kan. 710; KPK/83, kan. 913 § 1; P i n t o, *Commento al Codice*, s. 597.

⁹⁹ „З історичних та культурних причин Західна Церква занедбала таку практику,

---

THE CELEBRATION OF CHRISTIAN INITIATION SACRAMENTS
IN EASTERN CATHOLIC CHURCHES
(REFLECTIONS IN THE LIGHT OF LATIN CHURCH REGULATIONS)

S u m m a r y

According to Catechism of the Catholic Church, “Christian initiation is accomplished through three Sacraments: Baptism, which commences new life; Confirmation, which reinforces Baptism; the Eucharist, which feeds the Flesh and Blood of Christ to the disciple to transubstantiate him into Him.”

Therefore, it is only a human being who has been baptised that is able to receive the other Sacraments of the Church. The next Sacrament of Christian initiation (Confirmation – Chrismation) is intended to perfect the grace of Baptism for us to be more deeply immersed in divine filiation, to embed us in Christ, to strengthen our bonds with the Church, and then to incorporate each of us in His mission and help us proclaim Christian faith with words that will be accompanied by deeds. In the eastern tradition, “the newly baptized person is confirmed directly afterwards, and then receives the Eucharist. This tradition emphasises the unity of the three Sacraments of Christian initiation.”

Next, the Eucharist completes the initiation, and those who were raised to the dignity of royal priesthood and became like Christ through Baptism and Confirmation (Chrismation) participate in Lord’s offering together with the congregation.

To sum up the above, it must be concluded that in Eastern Catholic Churches “those who were Baptised, should also receive the Chrismation Sacrament to be anointed with the Holy Spirit’s seal so that they may become witnesses and co-architects of Kingdom of God.” In the Eastern Church tradition, the Eucharist is administered along with the Baptism and Chrismation, hence it usually takes place during infancy. For historical and cultural reasons, the Western Church “has neglected” this practice and the Sacraments of initiation are not administered (to children) simultaneously, but in a sequence at different times. In the East, however, this practice has persisted in an unchanged and uninterrupted manner.

Translated by Tomasz Pałkowski

Słowa kluczowe: celebrowanie sakramentów, chrzest, chryzmacja, Boska Eucharystia.

Key words: celebration of Sacraments, Baptism, Chrismation, God’s Eucharist.

і таїнства втаємничення уділялося дітям не одночасно, але в різних наступних моментах. Однак, на Сході прадавня практика залишалася незмінною і неперервною. Цей зв’язок є настільки міцним, що у досить багатьох контекстах термін „хрещення” звичайно означає всі три фази християнського втаємничення”, *Інструкція застосування літургійних*, 42, s. 42.